

Горан Дакић
МРАБЕ НА ШАНКУ

Горан Дакић
МРЉЕ НА ШАНКУ

Издавач: Имприматур д.о.о.

За издавача: Борис Максимовић

Лектура: Соња Леро Максимовић

Дизајн корица: Дамир Омић

Графичка припрема: Соња Леро Максимовић

Штампа: Бина д.о.о.

За штампарију: Младен Спасојевић

Тираж: 400

Година: 2018.

ISBN: 978-99976-724-6-9

Горан Дакић

МРЉЕ НА
ШАНКУ

уз дупли вињак и партију рауба

Шваби и Ивану

Слово прије

У Улици Петра Кочића, на броју 17, иза Народне скупштине РС и прекопута Фабрике дувана, налази се посљедња бањалучка кафана – „Крајишник“. Скоро пола вијека стоји ту, а данас је сама, усамљена, посљедња међу многима које су нестале, које су затворене и које данас постоје само у успоменама старијих Бањалучана.

Не памтим како сам је открио; не памтим када сам први пут сјео за астал на којем су се налазиле олупане пепељаре и прогорени столњаци; не памтим када сам први пут отворио врата клозета, који и данас базди на варикину и амонијак; не памтим прву порцију најбоље кртоле под Крајином; не памтим када сам се први пут уписао у теку; али памтим све остало, а то остало је, на концу – све.

Кафана се, како рекох, зове „Крајишник“, али је мало ко зна под тим именом. За већину се та биртија зове „Код Руже“ и то је, без обзира на све, њено право име. Ружица Керкез, звана Ружа – алијас Мајка, власница је кафане и „неприкосновени господар кафанског шеснаестерца“. Пијани гости и дрчни комуналци годинама су покушавали да пробију њену конобарску одбрану, али су из кафане излазили на

носилима. Поред Мајке нису пролазили ни лопта ни играч. Мајка је била и остала савршен бек.

Откако знам за кафану, знам и Ружу. Увијек је арбајтовала у другој смјени, падала је са слабих ногу од посла, устајала је зором, након три-четири сата сна на раздрманом кревету позади кафане, ишла је у набавку, договарала „оба“ вина и дрварску „жуту“, понекад би запјевала, понекад заспала за асталом ослоњена о деснују, у кафану и из кафане долазила је и одлазила у похабаној црвеној мечки, чији смо звук препознавали с почетка улице.

Код Руже сам упознао многе који ће ми касније постати другови и пријатељи. Ту сам утврдио специјалне и паралелне српско-хрватске везе са Иваном и написао неколико књига филмских и књижевних есеја са Швабом. Ту сам, додуше, упознао и оне који ће ми годинама са своје неумјерености кидати цигере, али са равнотежом ионако нема погађања. И те приче су имале одређени шарм; неке су и увршћене у ову књигу. Жао ми је што сам занемаривао невјероватне теорије завјера које је ковало друштво у ћошку, под климом, предвођено Столетом, али времена има још.

Већина ових прича настала је за асталом Ружине кафане (оним поред цубокса!). Дио њих чуо сам у разговорима који су били налик кафанским и које напросто нисам могао да заборавим. Ако и нису испричане у кафани, сасвим је сигурно да су те приче тамо некада настале. То су приче у којима главне улоге тумаче српски књижевници и глумци; њих ми је годинама, једну за другом, као на магнетофонској траци, причао пјесник Зоран Костић и ова књига је, уз све што може да буде, посвета његовој распричаној духовитости.

Колумне су под истим називом излазиле у дневним новинама „Пресс РС“, који је угашен у априлу 2016. године. Под уредничким надзором Бранислава Предојевића изашло је тридесетак колумни. Никада нисам бројао и чувао властите текстове, па је и коначан број објављеног непоуздан. Колумне у којима се помињу Буцо Кењаловић и чича из Омарске тада нисам печатао, јер су биле исувише вулгарне за дневне новине, али су сада коначно нашле своје мјесто. Дописао сам касније још десетак прича, а књигу, као најрадикалнији сљедбеник италијанског семиотичара, оставио отвореном за наредна проширена издања.

Наслови појединих записа су промијењени и не сјећам се да ли сам у међувремену додатно интервенисао на текстовима; чини ми се да нисам, али ни о томе нисам поуздан саговорник. Прва колумна која се појавила у „Пресс РС“ била је „Манчо је Манчо!“, а посљедња – „Софијин поучак“. Тако је и у књизи. Све остало је, што би рекао Левајац, осмијех.

Горан Дакић

Манчо је Манчо!

У кафани вазда неки непотребан свијет. Сједи наизглед незаинтересовано заваљен у столици, циједи ракију, за коју хоће да вјерује да је коњак, погледом рјешава два-три реда укрштеница (и одустаје већ код првог непознатог појма, глумећи позу којој је све понуђено заправо исувише лагано) и чека жртву. Такви се обично инсталирају када у кафани сем конобара и оног једног сталног госта нема никога, када човјек помисли да ће на миру и у тишини попити пиће, прелистати новине и ријешити судоку.

Као да је нетом читао Аристотела, па потом научно потврдио код Витезовића, прича ми Швабо прије неколико мјесеци сљедеће: Таман што сам сјео и отпио први гутљај пива, чини ми се нигдје никога у кафани, кад чујем из ћошка:

– А, бураз, нема, сад за викенд Челзи и Ливерпул! То ће бити фудбал! Има да поломе обје стативе! Шта ти кажеш, момак?

Погледам према њему и само климнем главом. Али упорни су упорни баш зато што не одустају.

– Ал' свима ће њима Манчо стат ногом за врат! Манчо је, бураз, Манчо! Могу они да трче колико 'оће, зна се да је Манчо главни! Је ли, момак, је л' тако?

Велим да је тако.

– А је л’ им игра сад онај Ван, Ван, Ван, како се оно би зове?

– Ван Перси – помогнем.

– Ма јок, онај други.

Који други, ћаћа га закарто?

– Ма знаш онај што меће на свакој утакмици? Поборавио сам скроз! Ван Нистелрој, човјече, Ван Нистелрој! Игра ли?

Како, вели Швабо, да му срушим срећу? Велим му да игра, али да је на клупи.

– Ма ја, Манчо је то, они себи то могу дозволит. Можеш ти мислити шта је то, кад њима онакав играч сједи на клупи. Зато ће све и узет, нема нико бода да им откине. Пустити Италијане, Швабе и Шпанце! То фудбала видјело није! Све је то Манчо родио! Је л’ тако, момак.

Сад већ не могу да отрпим, па кажем да није тако.

– Како, болан, није? Па, је л’ Манчо Манчо?

– Јесте, али сад их нешто неће, осми су на табели, неће ни у Лигу шампиона сљедеће године, први пут након 19 љета.

– Како неће? Како осми? Откуд то? Па нема ни мјесец дана како су тукли све! Ма ја, видјели да их иде, па се мало опустили. А хоће ли играти сад на Свјетском првенству?

Ћутим.

– И шта кажеш, сад су осми? А ко је први, ’љeba ти?

– Ливерпул. (А Швабо мрзи Ливерпул.)

– Чуј Ливерпул? А Манчо осми? Па како?

– Не знам, бураз, отишао им Фергусон, па вјероватно због тога.

– Па да, екипа се распадне чим оде капитен!

Црначка посла

Јутро је. Благо пријеподне, заправо.

Физичка снага је зором попила своје кафе и ракијице, па наставила пут оближњих скела.

Непар сати касније долазе поново, овај пут на пиво, да сперу многу прашину која се умало спекла у грлу. Помијешају се са неколико пензионера који за шанком прелиставају штампу и код сваке вијести нервозно циједе: „Ццццц“...

Почени класиком југословенског народног филма – пауза за топли оброк траје кратко, па тако радници и нерадници након посљедњег гутљаја и опрезно прегледаних читуља подбију табане и свако на своју страну.

Кафана за тренутак опусте. За тренутак, велим, јер тада пристижу стални гости.

Сопић, право из треће смјене, уморан и поспан, са врата пали цигар, бира астал и сједа. Ако је здрав – пиво, ако га гребе у грлу или сијече у леђима – кувано вино или домаћу, „жуту“. Прозбори коју, саопшти како је било у ноћи, констатује да је плахо сатрвен, а потом почиње једну од многих прича, у пола гласа. Ону о Љуботи Прчу, на примјер.

Ево и Брацике. Скида јакну, оставља телефон, загледа се у телевизор, одлаже на сто дуван и папир

– јутарња гимнастика. Чика Мишо стиже пола сата касније, на бициклу, под обавезном капом, рапавог гласа и вазда насмијан. Миздрак и Цвијо, сваки са по нарамком пошалица. Мали акционар Злаја. Велики статиста Дени. Брат Швабо, иако зора, јутро и све прије вечери нису његов дан.

То би, дакле, било то. Свако своју политику бистри. Коментарише се Ђоковићево полуфинале, Месијев *harry hour*, избори у Еквадору, нови стикери на Вајберу, понеко се опомене оца и мајке већини и мањини. И таман када ова прича треба да почне – а толико је, заправо, кратка да ће одмах након почетка услиједити и њен крај – таман када Швабо поче да приповиједа како је Мелвил са шеширом јурио Делона по кући и читао му у трку сценарио „Самураја“, у кафану уђе – црнац.

Миздрак спусти пиво, Брацика цигаре, Сопић и пиво и цигаре, а Мелвил сценарио. (Једино Делону пуца мантил за чудноватом појавом.) Гледамо у чуду. Црнац није био од оних *light* црнаца, него, брате, црн као телефон, црн као оцачарско дугме. Стаде, са неким јараном потпуно друге боје коже, уз шанк, поручише локалпатриотско пиво, ударише у неку причу, а ми, ситна кафанска боранија, гледамо ли гледамо.

И видјех како свима рамена поигравају. Сви се згледају, а сви муче. Свако би да нешто каже, а нико неће први. Кафанска посла. Бенефицирани стаж, дабоме. Црнац и јаран попише пиво, платише и у чуду одоше. Сада је само требало сачекати ко ће први. Тек, након доброг минута тишине и трпљења, један од горе побројаних добаци:

– Какви су им тек Цигани ако је овај овако црн?!

Двије љуте

Правила игре нису увијек до краја јасна, али за потребе ове приче нешто, ипак, знамо.

Ова два записа, ова два кафанска патрљка, нису се десила у истом дану, чак, ако се добро сјећам, ни у истом мјесецу, сада је већ и година упитна, али драматургија је драматургија, па ћемо, ипак, као прави Шекспири, рећи да се све десило у једној смјени, поподневној, наравно.

Швабо и ја незаинтересовано окрећемо карте и чекамо трећу жртву. Циједимо пиво. Он ми прича како је Гојко, ћаћа у њега, и ово и оно. Све му вјерујем, јер не знате ви Гојка. У кафани, као оновремено на Вемблију – мук. Мајка за шанком пере чаше и чини се да јој није до приче. Иако увијек устаје на обје десне, јутрос је, изгледа, дошло до неочекиваног распореда, па јој је расположење пребијено у петом пршљену. Брат и ја то знамо или бар видимо, али како то објаснити дерану са великог одмора који је као промаја улетио у кафану и у два корака се нашао пред мајком?

– Дobar дан! Могу л' доб'т чашу воде?

Мајка спусти једну, узне другу чашу и среза:

– Ја да сам мислила стоку појити, не би' кафане отварала!

Неискусна младост покуњено поклони кораке цади са које је дошла, а ми ћемо у мрак, два су сата

послије поноћи. Остали би, без сумње, на још понеком пиву, али такав је дан – сем њега, пива, ништа се значајно није десило, па да не тупимо зубе или мрчимо артију ни у шта.

Мајка, уморна, тјера кола кући, али ни то не може без лекције. Два полицајца, умној патњи нестасала, како би рекао пјесник Петровић, чуче испод подвожњака и чекају. Ноћ је тек почела, јагњетина их чека, па ваља нахватати коју порцију. Заустављају Мајку и сигурни у својој надобудности отварају истрагу:

– Добро вече!

– Добро вече!

– Одакле, госпођо?

– Са посла.

– Зар овако касно?

– Па и ти, сине, радиш.

Ту мајка мало збуни просто-проширено униформисано лице и истина јесте да нигдје у близини није било ни камера, ни прислушних апарата, али част униформе је била упрљана и требало ју је спасавати:

– Хоћете ли, молим Вас, изаћи мало?

– Хоћу.

Изашла.

Стоји поред врата и чека.

Сироти дрот прилази и носи алко-тест:

– Хајде, пирите у ово!

Мајка поспано и полагаано одмакну главу, погледа у оно чудо што јој униформа гура под нос па упита:

– А што, да нешто не гори унутра?

Кила бијелог

Дивље љето.

Прицврљило, уцицило.

Ма колико ранио – врело.

Ни Врбас није довољно леден, а то је већ податак.

С Лауша, према центру, до кружног тока.

Нигдје спасоносне хладовине.

Тек код Гимназије помажу липе.

Не спасава ни надничарска зора.

Телим се некако цестама, аутобуси су ужарене
лименке у које нема смисла улазити.

Посао завршавам брзо, пребрзо, па бјеж у
кафану, под климу и украј шприцера, оног најбољег,
„осам : два“.

У кафани ни промаје.

Мајка извири повремено да види да ли је неко
нови ушао, па се тихо повлачи натраг.

Сједуцкам, пијуцкам и понешто читуцкам.
Деминутив до деминутива.

(Ова прича, овај запис може да се сврши брзо,
али ваља испунити број потребних карактера, стога:
када дани запеку, узмите, примјерице, Хименесовог
„Сивца и ја“ или завичајни рјечник Ђорђа Нешића
„Лук и вода“ – освјежава!)

До шест – пола седам – седам у кафану нико не улази. Милина божија.

Онда навали, што би рекао Дис, неки полусвијет. Или свијет, сасвим свеједно. Па почне да смета. Тада отичем кући, склањам се пред сувишним причама, усиљеним смијехом, дуванским димом који се мијеша са вечерњом оморином. Тек понекад сачекам брата Швабу, па продужим живот уз још једно вино или пиво и коју партију рауба.

Тих дана су се, поред асфалта, кувале и припреме за локалне изборе.

Збрајало се, подвлачиле се црте, викало се и убјеђивало. Залудна, досадна посла.

Социјалисти су ту, близу кафане, на непар корака.

И одједном, ничим неизазвани, у кафану, око тројке, улазе четворица младића.

На њима одијела. Кошуље, кравате, прслуци, сакои. Топи се тканина, топе се, богами, и они. Од погледа на њихова скопчана одијела – топим се и ја.

Сједају. Почиње прича о локалним одборима, кандидатима изборних јединица, кадровској политици. Залудна, досадна посла. Помињу се предизборне пароле, унутарстраначке издајнице и витезови првог социјалистичког реда, предсједници и потпредсједници, штабови и меза...

Сви редом млади. Млађи, чини ми се, и од мене тада. Дакле, потпуно изгубљена и потрошена младост. И кафански неискусна.

У неко доба излази мајка. Почиње разговор:

– Добар дан, момци!

– Добар дан!

– Како је, момци, има ли врућине?

– Ево, помало. Како је код вас?

- Полако. Хоћете ли ви, момци, нешто попити?
- Хоћемо?
- Шта би' вам ја могла донијети?
- Имате ли вина?
- Имам.
- А која вина имате?
- Оба!

Млин за кафу

Никада досадно, па таман и када си сам. Улети нека прича од јуче, од прекјуче, од прошлог мјесеца, проспе се смијех, а он је вазда као мамац – како га спустиш у бару монотоног поподнева, ето нових улова. Улази и сједа Милан Сопић. Звани Миланче. Звани Пиштољић. Наручује пиво. Пали цигар, вади осмијех и почиње...

Био једном један, не знате га ви, Љубота Прч. Радио у некој фабрици, шта ли. Не питај ме откуд му то Прч, шта ти је за тим, него ме пусти да ти кажем до краја. Чућеш ти, добра је то прича, кад ти велим. Знао сам ја Љуботу годинама, али није то важно. Битно је да је он радио у тој фабрици. Зашто је битно? Зато што су у тој фабрици правили млинове за кафу, оне ручне, то данас још једино по селима мореш виђет. Лијевали их у калупе, знаш и сам како то иде. Знаш на које млинове мислим? Знаш? Е, добро.

Каже њему матер једно јутро:

– Ајде, Љубота, немој бити говече, немој вазда бити прч, донеси матери један млин за ка'у, немам на чему да мељем, онај стари отишо у хелаћ. Не могу сваки дан искати од Драгојле да ми донесе свој или слати дјецу што се около играју да зајмим од њи'ових. Теби је то очас посла, а мене штеди бруке.

Оради ти Љубота касније посао, попије ка'у, поједе онај грашак са јунетином и крајем радног времена смота један млин за кафу, тури га у цеп и на улазна врата. Би портиру сумњива набуцена страна радније хлача и рече Љуботи да изврне цеп, да види шта то носи. Љубота, ухваћен у штети, љуто баци млин портиру пред ноге и ко фурија низ улицу.

Други дан спусти Љубота млин у кесу у којој сваки дан носи резервне ципеле. Портир, ништа не сумњајући, у намјери да направи добру шалу, рече Љуботи да истресе кесу, да је прегледа, да опет нешто не шверцује. Љубота опет полуди, извади млин, опсује му и матер и оца и ширу и ужу фамилију и низ цесту.

Трећи дан Љубота тури млин у гаће. Дође на капију и држећи се руком за међуножје каже портиру:

– Ево га, рођени, носим га јопет, дођи да га провјериш!

Портир дрекну:

– Ма, носи га матери, погани једна!

Љубота поентира:

– Е да вала знаш – њој га и носим!

Ваљамо се од смијеха, а пред прозором кафане стоји нека млађахна мајка која држи у рукама шестомјесечну бебу. Загледа се она у Миланчета, загледа се, богами, и он у њу. Након два-три намигивања премишљања – жена уђе у кафану.

Миланче је тужно погледа и рече:

– Цаба се осмјехујеш, ја не могу 'ранити и краву и теле.

Муке по Софоклу

Био је то један од првих испита на другој години.

Збуњено се и добрано преплашено мноштво гуркало пред вратима двадесетпетице.

Једни су понављали Гетеову дефиницију свјетске књижевности, други су покушавали да се сјете шта је све Јасон морао да почини прије него се докопао златног руна (можда је у близини Атлантиде срео Пекића!), а трећи су набрајали дијелове Петокњижја, брзо провјеравајући у крупним пушкицама, такозваним „сачмарицама“, да нису штогод прескочили.

Све у свему – обичан испитни дан.

Дошао сам да гледам и да слушам, јербо су антички митови ништавни афоризам наспрам студентских, што ће рећи да студентарији, чији сам и сам дио био, није вјеровати.

Да ли професор заиста хоће да зна зашто су орлушине Прометеју кљуцале цигеру, а не, на примјер, лијеви бубрег?

Да ли његов асистент по сто пута закера са Сфингином загонетком, па тражи да се студент досјети и одговори на питање како то да је баш Едип, од свих мудраца, знао одговор на њено питање?

Без одговора на овакве и сличне впресе, грађани атински, у бој се не иде.

Поготово не на поље препуно тешке артиљерије свјетске књижевности.

Ево професора, ево и асистента.

Ходник замре.

Улазимо, корак по корак, страх по страх, у учионицу.

Сви се, дабоме, отимају за посљедње клупе, иако је испит усмене легитимације.

Асистент, који је узгред Саша Шмуља, саопштава резултате писменог и биљежи ко на усмени жели да изађе, а коме опет треба још пар недјељица да се бољше спреми.

Једно дјевојче, које је на писменом пазарило чврсту осмицу, сједа пред страшни суд.

– Хоћете ли Ви, колегице, бирати питање или да ја постављам?

– Ви, професоре, свакако.

– Онда Софокле. „Цар Едип“.

– Могу ли, професоре, да направим концепт?

– Можете.

Потраја писаније.

У неком тренутку поче одговарање. Које је личило на пуко препричавање Софоклове трагедије. Те Едип је рођен овдје, те њему су прорекли ово, те га мати пусти низ ријеку... Касније је, каже студенткиња, Едип на друму срео ћаћу и убио га.

– Како се звао Едипов отац? – пита професор.

У учионици – мук.

Дјевојка ћути и набира обрве. Покушава да се сјети, али не иде.

Честита друга година се комеша и покушава да јој дошапне: Краљ Лај, краљ Лај, краљ Лај.

Да ли су ова дјевојка и Дуле Дабић Хајдук боловали од исте болести?

Да ли су били подједнако наглуви?

Да ли су колеге (свакако и колегице) шапутале на погрешно ухо?

То нико, што рече Сократ, не зна, осим бог, али се зна да су им одговори и посљедице биле у грам једнаке. Дјевојка покуша разумјети прошаптано па онда бубну:

– Краљ Лео!

У учионици по други пут мук.

Професор је погледа волшебно преко наочара, овај пут његове обрве бијаху високо издигнуте.

Нико ништа не говори. И таман када су сви очекивали да ће „бисер“ проћи некажњено, прозбори Шмуљин баритон:

– Колегице, Лео је Мартин, али то је већ „Одисеја“!